

Міністерство зовнішніх економічних зв'язків України
Український державний науково-дослідний інститут
маркетингу та зовнішньоекономічної інформації

На правах рукопису

Шелудченко Володимир Ілліч

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО РИНКУ
ПРИРОДНОГО ГАЗУ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ ГАЗОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Спеціальність: 08.06.03 - маркетинг

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1995

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00777030 (O)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Дисертація є рукописною роботою.

Робота виконана у Донецькому державному університеті.

Наукові керівники: доктор економічних наук, професор
Амітан Веніамін Наумович

кандидат економічних наук, професор
Христіановський Вадим Володимирович

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Корольков Іван Іванович

кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник
Мельник Василь Іванович

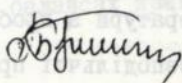
Провідна організація: Рада по вивченню продуктивних сил
України НАН України.

Захист дисертації відбудеться " 25 " травня 1995 року
о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.50.01
в Українському державному науково-дослідному інституті марке-
тингу та зовнішньоекономічної інформації за адресою:
252042, МСП-601, м.Київ-42, вул.Чигоріна, 57.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці інституту.

Автореферат розісланий " 24 " квітня 1995 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Грицай Т.В.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Більшість проблем сучасного та майбутнього пов'язано із забезпеченням людства енергетичними ресурсами, раціональним їх використанням, подальшою прогресивною зміною світового енергетичного балансу. В сучасному світі рівень споживання нафти, нафтопродуктів та природного газу є одним з найважливіших показників рівня розвитку економіки держави. Важливість та життєву необхідність забезпечення енергоносіями у достатній кількості Україна відчула в повному обсязі за роки незалежності. Значна залежність України від імпорту енергоносіїв негативно впливає на стан торговельного та платіжного балансів країни. Так, за станом на початок 1995 року Україна мала "газові борги" країнам-експортерам тільки за 1994 рік: російському "Газпрому" - понад 1,5 млрд. дол., Туркменістану - біля 200 млн.дол. За даними різних джерел загальний борг України за газ за останні роки складає від 3 до 4 млрд.дол. Якщо порівняти суму заборгованості із сумою загального експорту або імпорту /понад 10 млрд.дол. у 1994 р. / стає наочною гострота та актуальність теми дослідження.

Сучасні умови на світових ринках енергетичної сировини, стан внутрішнього ринку України диктують необхідність пошуку нових підходів до зовнішньоекономічної стратегії забезпечення економіки країни імпортними паливно-сировинними товарами, до розробки нових джерел енергії. Відсутність реальних можливостей переключити паливно-сировинне забезпечення власної економіки на використання внутрішньої сировинної бази як ніколи раніше актуалізує проблему постачання енергоресурсів за рахунок зовнішніх джерел.

Огляд наукової літератури з проблеми розвитку газовидобувної, газопереробної та газорозподільчої промисловості України, Росії,

колишнього СРСР та основних країн-видобувачів та споживачів природного газу свідчить про недостатню наукову опрацьованість досліджуваних дисертантом проблем. В цьому зв'язку комплексне маркетингове дослідження по проблематиці світових паливно-сировинних товарних ринків має важливе значення для економіки України, буде новим науковим результатом.

В роботі використані наукові розробки таких відомих вчених, як Бройде І.М., Бусленко М.П., Герчикова І.Н., Горячева А.А., Іон Д.С., Кальченко В.М., Каполь І.Л., Ковалко М., Колесникова Л.А., Коренной А.А., Котлера Ф., Левіна Ю.Л., Левшина Ф.М., Мартиновського С.В., Михалевича В.С., Тейл Г., Томашпольського Л.М.

В даному дисертаційному дослідженні подано результати маркетингового дослідження стану та перспектив розвитку світової енергетики, визначено перспективи ефективного використання різних джерел енергії, в тому числі природного газу, його роль у народногосподарському комплексі України, розроблено методичні основи дослідження кон'юнктури регіональних ринків природного газу з урахуванням особливостей цього виду товару.

Об'єкт дослідження - світовий ринок природного газу. Згідно методології системних досліджень світовий ринок представлено у вигляді внутрішнього /України/ та зовнішніх /світових регіональних, в тому числі Росії та СНД/ ринків газу.

Предмет дослідження - маркетингова система забезпечення природного господарства України природним газом.

Мета дослідження - комплексна оцінка стану та перспектив розвитку кон'юнктури внутрішнього та зовнішніх ринків газу України з урахуванням особливого значення природного газу у паливно-енергетичному та платіжному балансах країни.

В роботі розроблено методичні основи та напрямки маркетингового дослідження регіональних ринків природного та зрідженого газу. Складовими напрямків є:

кон'юнктура внутрішнього ринку газу;

кон'юнктура зовнішніх ринків: світового в цілому та внутрішніх ринків основних країн-постачальників газу в Україну;

оцінка впливу кон'юнктури ринку газу в Україні на економіку країни в цілому.

Вказані напрямки дослідження, кожен окремо, включають комплекс завдань. Методологія маркетингу та системний підхід дозволяють ув'язати велику кількість факторів, завдань і здійснити науково-обґрунтований аналіз стану та прогноз розвитку газової галузі в Україні, можливості диверсифікації зовнішніх ринків газу, більш раціонального газозабезпечення споживачів на внутрішньому ринку з урахуванням кон'юнктури світового ринку газу.

Головна мета дослідження досягається шляхом розв'язання комплексу задач. Основні задачі сформульовано таким чином:

оцінка ролі природного газу у світовому енергосировинному балансі;

виявлення домінуючих особливостей кон'юнктури ринку природного газу;

розробка методичних аспектів маркетингових досліджень кон'юнктури внутрішнього і зовнішніх ринків газу;

аналіз існуючих методів та визначення раціональних підходів до економічної оцінки ресурсів газу;

дослідження кон'юнктури світового ринку природного газу;

аналіз маркетингової проблеми ціноутворення на світовому ринку природного та зрідженого газу;

оцінка стану і перспектив розвитку світової газотранспортної системи /системи просування специфічного товару - природного газу/;

оцінка стану і перспективи розвитку газовидобувної і газотранспортної систем України в контексті маркетингового підходу;
аналіз ринку природного газу Росії і інших країн СНД та їх вплив на перспективи розвитку газозабезпечення України.

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Міністерства статистики України, дані іноземних країн по динаміці видобутку, споживання та зовнішньої торгівлі енергоносіями, матеріали власних досліджень автора дисертації, наукова література вітчизняних та іноземних авторів за темою дослідження.

В основу методичних підходів дослідження покладено методологію експортного маркетингу, кон'юнктуру світових та внутрішнього ринків природного газу. Використано такі методи дослідження, як системний аналіз, метод експертних оцінок, прогнозування рядів у часі, економічний аналіз тощо.

Наукова новизна дисертації постає в обґрунтуванні та розробці концептуальних маркетингових підходів щодо вдосконалення системи забезпечення потреб внутрішнього ринку природного газу України.

Нові наукові результати, які отримані особисто здобувачем і виносяться на захист:

вперше в республіці проведено маркетинговий аналіз кон'юнктури ustalених сучасних ринків газу /зовнішніх - для основних регіонів світу, країн СНД, внутрішнього - України/;

сформовано та науково обґрунтовано стратегію зовнішньоекономічної політики країни в сфері розробки перспективних напрямків

газозабезпечення України з метою формування більш раціональної кон'юнктури внутрішнього ринку /з позицій економічної безпеки/: збільшення поставок з Узбекистану, Туркменістану, Казахстану; видобуток та переробка шахтного метану; розробка газогідратних родовищ Чорного моря тощо;

запропоновано і науково обгрунтовано методологічний підхід до дослідження кон'юнктури регіональних ринків природного газу на основі теорії експортного маркетингу і системного підходу;

запропоновано сучасні методичні підходи до економічної оцінки ресурсів газу, що базуються на використанні методології Хасколда, Мерґілла /метод прямого дисконтування, метод чистого дисконтованого прибутку тощо/;

визначено домінуючі тенденції становлення зовнішніх регіональних ринків природного газу /зростання обсягів розвідки, видобутку, експорту, імпорту, тенденції ціноутворення/ і представлено результати прогнозів розвитку торгівлі природним та зрідженим газом.

Теоретична та практична цінність дослідження постає в розробці методики маркетингових досліджень забезпечення України енергоносіями /на прикладі природного газу/. Використання результатів комплексного аналізу кон'юнктури усталених ринків газу, їх диверсифікації та визначення перспективних напрямків розвитку газозабезпечення України має сприяти підвищенню якості обгрунтування рішень, що приймаються, не тільки з питань раціонального формування паливно-енергетичного комплексу, але й окремих аспектів структурної перебудови економіки країни в цілому. Серед них найважливішим є проблема енергозбереження. Крім того, слід очікувати, що впровадження в практику планування запропонованих в дисер-

тації закордонних методів економічної оцінки розробки та експлуатації родовищ мінеральних ресурсів дозволить підвищити ефективність роботи відповідних міністерств та відомств.

Апробація дослідження. Матеріали дисертації використано в роботі Комісії Європейської Спільноти при розробці Проекту "Содействия с целью улучшения состояния сетей распределения газа на Украине".

Результати досліджень доповідались на науково-практичних конференціях: "Наука, технология и изменения: новые теории, факты и институты" /міжнародна наукова конференція, Будапешт, серпень 1994 р./; "Развитие науки и технологии: социально-экономическая целесообразность и экологическая безопасность" /міжнародна конференція, Київ, травень 1994 р./; "Развитие науки и преобразования в обществе: опыт, проблемы, стратегии" /міжнародна конференція, Київ, вересень 1992 р./; "Совершенствование управления ЦНТП" /Республіканський семінар, Київ, січень 1990 р./; "Организация и управление" /Всесоюзна науково-практична конференція з фундаментальних міждисциплінарних проблем, Мінськ, листопад 1989 р./.

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення в семи наукових публікаціях, з них три – у співавторстві, загальним обсягом понад 3,5 друкованих аркушів.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається з вступу, трьох глав, заключення, списку використаної літератури, що включає 107 найменувань, додатку. Дисертація вміщує 166 сторінок машинописного тексту, 13 таблиць, 8 малюнків.

Зміст подається мовою оригіналу дисертаційної роботи.

ВВЕДЕНИЕ

ГЛАВА I. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ РЫНКА ПРИРОДНОГО ГАЗА

- I.1. Современный маркетинг как инструмент комплексного исследования товарных рынков
- I.2. Роль природного газа в мировом энергосырьевом рынке
- I.3. Методологические основы и особенности изучения конъюнктуры рынков природного газа
  - I.3.1. Методические аспекты исследований конъюнктуры товарных рынков
  - I.3.2. Общая характеристика рынка газа
  - I.3.3. Анализ и прогнозирование конъюнктуры рынка природного газа: методический аспект
  - I.3.4. Характеристика методов прогнозирования, используемых при изучении конъюнктуры рынков природного газа
- I.4. Принципы и методы экономической оценки товарных ресурсов газа

ГЛАВА 2. КОНЪЮКТУРА МИРОВОГО РЫНКА ПРИРОДНОГО ГАЗА

- 2.1. Основные параметры и тенденции развития мировой газодобывающей системы
  - 2.1.1. Энергетические товарные ресурсы: прогрессивные тенденции энергопотребления, достоверные запасы
  - 2.1.2. Региональный подход к оценке и прогнозу товарной добычи нефти и газа
- 2.2. Доминирующие тенденции и перспективы развития международной торговли газом
  - 2.2.1. Оценка современного состояния рынка природного газа
  - 2.2.2. Перспективы мирового рынка природного газа

2.2.3. Перспективы международной торговли природным газом

2.3. Проблемы ценообразования на мировом рынке природного и сжиженного газа

2.4. Состояние и перспективы развития мировой газотранспортной системы

ГЛАВА 3. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ГАЗОБЕСПЕЧЕНИЯ УКРАИНЫ

3.1. Газодобывающая система Украины

3.1.1. Специфические особенности газодобывающей системы

3.1.2. Современное состояние рынка природного газа и других энергоносителей в Украине

3.2. Система транспортировки и распределения природного газа в Украине

3.2.1. Общая характеристика системы газопроводов

3.2.2. Особенности и совершенствование транспортировки природного газа по территории Украины

3.2.3. Предложения по обеспечению надежности системы распределения природного газа по территории Украины

3.2.4. Повышение эффективности распределения и потребления природного газа на внутреннем рынке

3.3. Конъюнктура рынка природного газа России и стран СНГ

3.4. Перспективы обеспечения Украины природным газом

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

В роботі обґрунтована необхідність використання та реалізації методології маркетингу при розв'язанні комплексу задач газової галузі України з видобутку, транспортування, розподілу та переробки природного газу з метою більш ефективного газозабезпечення економіки країни. Реалізація методичних основ передбачає проведення комплексних досліджень не тільки кон'юнктури ustalених внутрішнього і зовнішніх ринків природного газу, але й оцінки впливу стану газової галузі на економіку країни в цілому.

Показано, що сучасна система маркетингу являє собою ефективний інструментарій, який дає додатковий результат в боротьбі за ринки енергоносіїв в умовах докорінних зсувів в структурі світового господарства, формування внутрішнього ринку і диверсифікації зовнішніх ринків.

Аналіз методичних основ дослідження товарних ринків показав, що науковий підхід до дослідження кон'юнктури ринків природного газу передбачає комплексне узагальнення динаміки змін ситуації на внутрішньому і зовнішньому ринках з обов'язковим урахуванням політичних аспектів. Крім того, до аналізу таких складних процесів, як невід'ємний елемент, включається виявлення, глибокий розгляд нових явищ і факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ товарних ринків з метою повного їх використання при складанні прогностичних варіантів для різних періодів часу.

Оцінка ролі природного газу у світовому енергосировинному балансі дозволила зробити висновок, що сучасна енергетична ситуація в світі характеризується як відносно сприятлива. Це досягається наявністю великих розвіданих запасів голубого палива, стабільністю цін, неухильним прогресом в сфері збереження і раціонального вико-

ристання енергії, значними досягненнями в розробці і реалізації енергетичних технологій. Важливою закономірністю розвитку світового енергетичного балансу є неперервне збільшення в структурі споживання енергії частки найбільш ефективних її видів – нафти і газу. Використанням цих вуглеводневих ресурсів забезпечується бурхливий розвиток світової нафтопереробної та нафто- і газохімічної промисловості.

Результати оцінки ролі природного газу у світовому енергосировинному балансі показали, що структура світового споживання енергоносіїв змінюється шляхом збільшення частки природного газу. Цей процес стимулюється необхідністю виконання більш високих вимог з екологічної чистоти і безпеки використання даного виду енергетичної сировини. Так, якщо у 1937 році в загальному світовому виробництві енергії на частку вугілля припадало 64,5%, частка нафти складала 16,9%, природного газу – 4,4%, то у 80-ті роки частка твердого палива знизилась до рівня нижче 50%, а нафти і газу – більш як 40%. Частка природного газу і світовому споживанні первинної енергії зросла у період 1980–1992 рр. з 18,6 до 21,5%. У найближчі півтора десятиліття у структурі споживання різних енергоносіїв не відбудеться кардинальних змін. Разом з тим, за прогнозами МЕА, частка нафти у загальному паливно-енергетичному балансі скоротиться з 39 до 37%, а частка природного газу зросте з 21 до 24–25%.

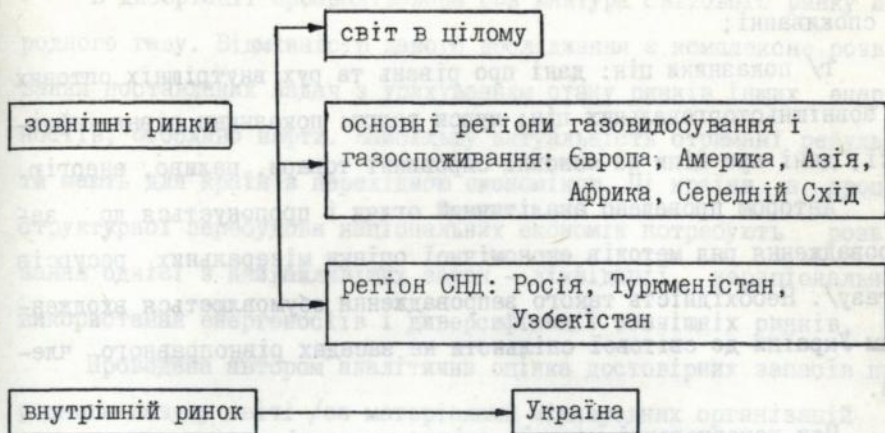
Однією з найважливіших умов підвищення народногосподарської ефективності зовнішньої торгівлі України життєво важливим, стратегічним товаром – природним газом, є знання процесів розвитку світових товарних ринків природного газу і вірне використання усталеної ринкової кон'юнктури, що знаходить кінцевий вираз в рівні

встановлених в контрактах імпорتنих цін, цін за транзит газу по території республіки.

В Україні, внаслідок того, що власні, найбільш рентабельні запаси газу були виснажені до середини 70-х років, а основні газоносні і газовидобувні регіони в колишньому СРСР, що забезпечували республіку газом, були зосереджені за Уралом, виникла необхідність задовільнення власних потреб в достатньо великих обсягах природного газу за рахунок імпорту. Це обумовило необхідність детального вивчення широкого комплексу повністю нових для країни питань, що пов'язані з безпосередньою діяльністю на зовнішніх ринках природного газу, а саме: обсягів, структури і географічного розподілу міжнародної торгівлі природним газом, форм і методів торгівлі, конкурентної боротьби на ринках, практики діяльності фірм-конкурентів, особливостей ринків газу окремих країн і регіонів тощо.

Ринок газу відноситься до групи сировинних ринків мінерального походження. В той же час газ є небіржовим товаром, запаси якого є обмеженими та невідтворювальними. У світовій практиці реалізація газу, як правило, здійснюється за короткостроковими та довгостроковими контрактами. Особливою відмінністю природного газу, як товару, є жорстка прив'язаність до існуючої системи газопроводів — основного засобу транспортування. В дисертації розглянуто питання, що пов'язані з розробкою методичних основ та методик вивчення кон'юнктури внутрішнього та зовнішніх ринків газу.

Для складання науково-обґрунтованих прогнозів розвитку кон'юнктури світового ринку природного газу автором запропоновано та проведено маркетингові дослідження в таких його секторах / регіонах/:

Мал. Основні сектори маркетингового дослідження світового ринку природного газу

Для оцінки кон'юнктури ринку природного газу використані такі основні показники:

а/ показники попиту: обсяг споживання, експорту і імпорту; видиме споживання; запаси в сховищах /по видах/; структура споживання, інвестиційний та споживчий попит; географія споживання. Роль промислово розвинених країн і країн, що розвиваються; стан і перспективи розвитку галузей економіки, що є споживачами природного газу та його похідних;

б/ показники сфери газовидобування: розвідані запаси; достовірні запаси; кількість скважин; глибина залягання пластів; ефективність та окупність родовища; обсяг газовидобування;

в/ показники сфери міжнародної торгівлі: обсяг міжнародної торгівлі, її структура та географічний розподіл; основні країни -

експортери і імпортери; частка експорту у виробництві та імпорту у споживанні;

г/ показники цін: дані про рівень та рух внутрішніх оптових і зовнішньоторговельних цін; курси валют; показники рівня інфляції; дані про ціни на основні сировинні товари, паливо, енергію.

Автором проведено аналітичний огляд і пропонується до запровадження ряд методів економічної оцінки мінеральних ресурсів /газу/. Необхідність такого запровадження обумовлюється входженням України до світової спільноти на засадах рівноправного члена.

При використанні методів оцінки вартості вуглецевих запасів нафти і газу ці запаси розглядаються як найважливіший елемент виробничого потенціалу країни і повинні бути включеними до системи оцінки обліку вартості та її зміни в часі.

Автором в роботі зроблено висновок, що реалізація даної системи передбачає:

наявність достовірної економічної оцінки запасів нафти та газу на різних стадіях їх освоєння;

визначення "ціни запасів" як елементу вартості основного капіталу, що поступає на баланс видобувної організації;

використання ціни запасів та їх споживчої вартості при встановленні ринкових відносин між суб'єктами;

використання ціни запасів при умові надання юридичних прав суб'єкту господарювання на виконання робіт по освоєнню ресурсів та при визначенні суми рентних платежів.

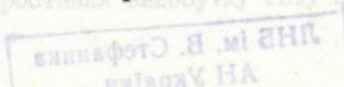
В цілому наведені закордонні методи оперативно можуть бути запровадженими в практику досліджень України з урахуванням відповідних особливостей розвитку соціальних та інших відносин у народному господарстві.

В дисертації проаналізована кон'юнктура світового ринку природного газу. Відмінністю даного дослідження є комплексне розв'язання поставлених задач з урахуванням стану ринків інших енергоносіїв, особливо нафти. Найбільшу актуальність отримані результати мають для країн з перехідною економікою. Ці країни в процесі структурної перебудови національних економік потребують розв'язання однієї з найважливіших задач – ліквідації нераціонального використання енергоносіїв і диверсифікації зовнішніх ринків.

Проведена автором аналітична оцінка достовірних запасів природного газу у світі /за матеріалами міжнародних організацій та відомих фірм/ показала, що при збереженні сучасного рівня технології видобування цих запасів вистачить по меншій мірі ще на 60 років. Приблизно 60% усіх запасів природного газу зосереджено в шести країнах – Росії, США, Ірані, Абу-Дабі, Саудівській Аравії і Китаї.

Стан ринку природного газу знаходиться у жорсткому взаємозв'язку з рівнем споживання, величина якого за 1981–1992 рр. різко зросла з 1.315,7 млн.т /в перерахунку на нафту/ до 1.804,5 млн.т, або на 37,2%. За цей же період споживання нафти у світі зросло лише на 9,1% – з 3.010 млн.т до 3.285 млн.т. Згідно опублікованих прогнозів середньорічні темпи приросту світового попиту на газ на перспективу будуть достатньо високими – не менш 2%. При цьому попит на природний газ у світі підвищиться з 2,14 трлн.куб.м у 1992 році до 2,5 трлн.куб.м в 2000 році.

Значне збільшення споживання природного газу очікується в країнах Західної Європи і Далекого Сходу. Важливим стимулом розширення сфери застосування цього енергоносія є більш жорсткі вимоги по охороні зовнішнього середовища.

Особливості кон'юнктури ринків природного газу і перспектив міжнародної торгівлі розглянуто окремо для кожного з великих /як правило, континентальних/ регіонів світу, а саме – для Середнього Сходу, Америки, Європи /Східної і Західної/, Африки, Азіатсько-Тихоокеанського /Південно-Тихоокеанського регіону, Південно-Східної Азії/.

Автор вважає, що проведені ним маркетингові дослідження внутрішніх ринків газу країн СНД являють невід'ємну частину маркетингових досліджень світових регіональних ринків і повинні сприяти формуванню ефективної /захисної/ політики України на противагу протекціоністській політиці Росії на внутрішньому національному ринку природного газу. Це особливо стосується проблеми ціноутворення.

Особлива увага в дослідженні автором приділялась проблемам ціноутворення на ринках природного і зрідженого газу Європи. Як показало дослідження, рівень ціни на газ, на який слід орієнтуватись при укладанні зовнішньоторговельних угод, визначається політикою ціноутворення на ринках товарів сировинного характеру в силу локального розташування родовищ. На практиці значення ціни на газ – це експортні ціни основних його постачальників, що визначаються усталеною кон'юнктурою конкретного регіонального ринку.

Огляд наукових робіт показав, що в теперішній час процес ціноутворення на світовому ринку газу переглядається з метою виключення небажаного впливу на нього інших енергоносіїв, в першу чергу нафти. Основною причиною такого впливу є той факт, що до недавнього часу споживача цікавив лише корисний ефект – тепло та енергія. Структура енергетичного ринку до цього часу визначалась ціновою конкуренцією різних видів палива.

Від ціни на газ багато в чому залежить також частка газового сегменту у сумарному споживанні усіх видів енергоносіїв /чим нижчою буде ціна, тим вищою буде ймовірність розширення попиту на газ/. В цьому зв'язку для суб'єктів ринку величина ціни - це не тільки рівень очікуваного прибутку, рентабельності, але й масштаб попиту на сировину.

Специфіка ринку газу постає в тому, що в ньому практично відсутні такі поняття, як "світовий ринок" у загальноприйнятому в методології маркетингу розумінні, і, відповідно, "світові ціни". Більш як 85% газу продається і купується на регіональних ринках, тому регіональні ціни можуть значно розрізнятися і можуть бути використані тільки як орієнтир.

У зв'язку з тим, що економіка України довгий час була складовою частиною економіки колишнього СРСР, узагальнення аналізу сучасного стану і визначення перспектив розвитку національної системи газозабезпечення здійснено автором в комплексі з дослідженням кон'юнктури ринків газу Росії і СНД.

Видобуток, експорт і імпорт газу, транспортування та його розподіл всередині республіки складають систему газозабезпечення. Відповідно до цієї системи газозабезпечення в дисертаційному дослідженні з'явилась можливість здійснити більш диференційовану оцінку сучасного стану газової галузі України і виявити основні проблеми вдосконалення системи газозабезпечення. Дисертантом здійснено спробу намітити деякі перспективи розв'язання цієї проблеми.

Дані аналізу свідчать, що УРСР була великим газовидобувним районом СРСР. Наприкінці 60-х років, внаслідок зневажання національними інтересами, зростання видобутку газу перевищувало при-

ріст запасів. За прогнозами, складеними наприкінці 60-х років, - якщо прийняти щорічний видобуток газу у 50 млрд.куб.м та втрати його у 20%, то республіка мала можливість бути забезпеченою запасами газу ще на 12-14 років. Разом з тим, на 1975 рік прогнозувався дефіцит природного газу, для ліквідації якого необхідно було збільшити поставки палива республіці. Крім того слід було підвищити ефективність геологорозвідувальних робіт з метою значного збільшення достовірних запасів нафти і газу. Однак поява великих родовищ голубого палива за Уралом поставила газовидобувну галузь України в не вигідні і малоефективні умови. Ця недалекоглядність знайшла своє відображення у сучасному стані галузі. Нафтогазовий комплекс України, як і вся економіка країни, знаходиться в глибокій кризі. Україна самостійно забезпечує себе нафтою лише на 9-11% /4 млн.т/ і газом на 18-21% /18 млрд.куб.м/. При цьому, незважаючи на оптимістичні прогнози, ці обсяги мають тенденцію до зниження.

Споживання газу у 1992 році становило 114,1 млрд.куб.м, у 1993 році - майже 103 млрд.куб.м. Що стосується 1994 року, то обсяг споживання не перевищив 85-90 млрд.куб.м. За оцінками спеціалістів Україна за обсягами споживання газу, як і раніше, залишається на третьому місці в світі після Росії та США.

Потреби України в газі на перспективу, за різними оцінками, можуть складати 85-90 млрд.куб.м. Споживання газу на душу населення відповідає рівню розвинених країн світу, в той же час витрати газу на одиницю валового національного продукту - у 4-6 разів більше.

Основними постачальниками газу для України сьогодні є - Росія, Туркменістан і Узбекистан. Разом з тим, існує достатньо реальна можливість поставки 2-3 млрд.куб.м газу з Ірану по діючій

системі газопроводів після часткового їх розширення та модернізації.

Слід відмітити надзвичайно вигідне географічне розташування України і розвинену інфраструктуру нафтогазової промисловості /нафтогазопроводи, підземні газосховища, нафтопереробні заводи/.

При стабільному газоспоживанні на внутрішньому ринку газотransпортна система України може забезпечити поставки газу через свою територію в обсягах понад 100 млрд.куб.м в рік. Введення в стрій об'єктів, що будуються, дозволить значно збільшити обсяги транзиту. Відмінністю газотransпортної системи України є єдиний режим експлуатації газопроводів і газосховищ. Ще однією перевагою є багатонитковість та закільцеваність цієї системи, що дає можливість для маневру. Система газосховищ дозволяє згладжувати спади тиску та обсягів поставок з країн-постачальників країнам-споживачам у Східній і Центральній Європі. При сприятливому збігу обставин, як вважають спеціалісти і автор дисертації, за рахунок надання послуг по транспортуванню та підземному збереженню газу можна отримувати валюту, достатню для закупівлі приблизно 15-20 млрд.куб.м газу.

Система газозабезпечення України характеризується великою потужністю – поряд з розгалуженою мережею трубопроводів /більш як 25 тис.км, 25 компресорних цехів, 771 газоперекачувальний агрегат загальною потужністю 5,2 млн.кВт, 1200 розподільчих станцій/ і 3 підземних газосховищ. Загальна продуктивність системи оцінюється спеціалістами у 230 млрд.куб.м в рік.

Автором проведено маркетингове дослідження ринків природного газу країн СНД. Існує єдиний регіональний ринок природного газу країн СНД, Східної Європи та деяких країн Центральної і Західної Європи, основним експортером якого є Росія. Цей ринок склався в

рамках існуючої та нарощуваної системи газопроводів. Існування великих розвіданих запасів газу в Казахстані, Узбекистані і Туркменістані не здійснює великого впливу на данному ринку внаслідок протекціоністської політики Росії. Сутність цієї політики постає в квотуванні обсягів природного газу, які можуть бути пропущеними до Європи по магістральних газопроводах Росії. Росія не "дозволяє" країнам СНД провадити власну політику у будівництві нових газопроводів в "обхід" Росії – через Іран і Туреччину. Так, при укладанні договорів про поставки природного газу в Україну з Узбекистаном і Туркменістаном Росія висуває умови плати за транзит /10–20 дол. за 1000 куб.м/, які не дозволяють говорити про ефективність імпорту з цих країн.

3. ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

I. Автором пропонується проведення низки заходів в рамках реалізації зовнішньополітичного і зовнішньоекономічного курсу уряду України з метою створення сприятливих умов забезпечення стабільних і гарантованих поставок в Україну голубого палива:

розробка комплексу мір по забезпеченню найбільш прийнятних, з точки зору надійності та альтернативності, поставок з зовнішніх ринків природного газу, включаючи: перспективу використання зрідженого газу, інвестиції до сировинного сектору економіки країн-постачальників, інвестиції до альтернативних газотранспортних систем;

реалізація максимально широкої диверсифікації імпорту паливно-енергетичних ресурсів /Узбекистан, Іран, Казахстан/;

встановлення максимально сприятливих економічних і політичних контактів з країнами, що володіють паливно-енергетичними ресурсами;

необхідність забезпечення високої надійності і безпеки як існуючих трубопроводів, так і трубопроводів, що будуються.

2. Основні напрямки вдосконалення системи газозабезпечення України визначаються автором таким чином:

пошук ефективних шляхів виділення та використання усіх компонент газу, що видобувається;

запровадження принципово нових сучасних технологій глибокої переробки газу. Обмеженість енергетичних ресурсів зумовлює необхідність розробки технологій і створення спільно з зарубіжними фірмами підприємств для виділення того, що випав в пласті конденсату на старих родовищах, максимального виділення з пласту газу і конденсату, раціонального використання компонентів, які в них містяться, проведення комплексної автоматизації технологічних процесів тощо;

розробка і реалізація на практиці міжнародних правил по розрахунках за імпортований Україною газ та здійснювані країною послуги за використання її газотранспортної мережі для транзиту експортного газу країн СНД. Необхідно в найближчі роки зберегти державну власність на газотранспортну систему України з метою використання її в подальшому для розвитку сучасної інфраструктури по наданню послуг споживачам газу як в Україні, так і за її межами у Європі;

чітке виконання міжурядових науково-технічних програм та угод, що спрямовані на забезпечення гнучкості та безпеки постачання в Україну усіх видів енергоносіїв;

інтенсифікація робіт по зниженню імпортової залежності України від поставок газу шляхом створення правової бази по раціональному використанню різних видів інвестицій і диверсифікації товарних ринків газу;

використання досвіду іноземних країн по підвищенню якості функціонування усіх елементів газової галузі України. При складанні угод та довгострокових контрактів по поставках енергоносіїв необхідно зважати на особливості кон'юнктури світових ринків енергоносіїв та існуючі прогнози тенденцій, що розробляються та постійно уточнюються відомими фірмами та міжнародними організаціями.

3. Розвиток газової промисловості майже у всіх країнах регулюється державою. Тому на державному рівні необхідні розробка і проведення в життя комплексу організаційно-технічних заходів, що забезпечують збереження досягнутого рівня видобутку і транспорту газу і поступове нарощування їх обсягів. Результати сучасних теоретичних і практичних геологічних досліджень свідчать, що при відповідній політиці держави по нарощуванню власного потенціалу найбільш перспективним є шлях використання нетрадиційних природних джерел нафти, газу і конденсату. Першим таким видом родовищ є глибинні зони земної кори, а другим – зони газогідратоутворень у підводних надрах Чорного моря. За думкою спеціалістів якраз на цих двох напрямках можливо досягнути відчутних успіхів в справі збільшення сировинної бази вітчизняної нафтогазової промисловості і забезпечити, таким чином, енергетичну незалежність.

Крім того, Україна може перейти на споживання зрідженого газу. Система поставок зрідженого газу, виходячи із світового досвіду, має високу гнучкість та безпеку поставок газу. Для цього необхідно побудувати морський термінал з пропускнуою здатністю до 10 млрд. куб. м в рік. Ймовірними постачальниками могли б стати Алжир і Катар.

4. Україна може і повинна вийти на світовий ринок проектування і будівництва газопроводів, нарощувати виробництво та про-

сувати нафтогазове обладнання, реалізуючи маркетингову стратегію зайняття "ніш".

5. Особливо важливим повинно стати здійснення державної політики енергозбереження.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. ШЕЛУДЧЕНКО В.И. Теоретические аспекты организации маркетинговых исследований рынка энергетических ресурсов./Научн. тр. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1991.- 15 с.

2. ШЕЛУДЧЕНКО В.И. Принципы и методы экономической оценки газа как минерального ресурса за рубежом./Научн.тр.- Донецк, ИЭП НАН Украины, 1993.- 14 с.

3. ШЕЛУДЧЕНКО В.И. Вопросы анализа и прогнозирования конъюнктуры рынка нефтегазовой промышленности./Научн.тр.- Донецк, ИЭП НАН Украины, 1993.- 18 с.

4. ШЕЛУДЧЕНКО В.И. Основные направления стабилизации и развития рынка нефтегазовой продукции в Украине./Научн.тр.- Донецк, ИЭП НАН Украины, 1994.- 13 с.

5. ШЕЛУДЧЕНКО В.И., МАЦКО Т.А. Не упустить свой шанс.../ Финансовая Украина, 1994, 16 ноября, - 6 с.

6. ШЕЛУДЧЕНКО В.И., МАЦКО Т.А. Положение на мировом рынке природного газа./Финансовая Украина, 1994, 7 декабря, - 6 с.

7. ШЕЛУДЧЕНКО В.И., МАЦКО Т.А. Инвестиции, выброшенные в трубу, могут оказаться весьма эффективными./Финансовая Украина, 1995, 25 января, - 7 с.

АННОТАЦІЯ

Шелудченко Владимир Ильич "Маркетинговые исследования мирового рынка природного газа и основные пути улучшения газообеспечения Украины", рукопись диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, специальность 08.06.03 - маркетинг, защита состоится 25 мая 1995 г. в Украинском государственном научно-исследовательском институте маркетинга и внешнеэкономической информации.

В диссертации исследован мировой рынок природного газа, методические аспекты исследования, анализ, прогнозирование конъюнктуры рынков природного газа, принципы и методы экономической оценки товарных ресурсов газа, параметры и тенденции развития мировой газодобывающей системы. В результате сформирована и научно обоснована стратегия внешнеэкономической политики Украины в сфере разработки перспективных направлений энергоснабжения, предложен методический подход к исследованию конъюнктуры региональных рынков природного газа на основе теории экспортного маркетинга, методические подходы к экономической оценке ресурсов газа, определены преобладающие тенденции становления региональных рынков природного газа, разработан прогноз развития торговли природным и сжиженным газом.

Ключевые слова: маркетинг, рынок природного газа, система газообеспечения, добыча, хранение, транзит, магистральные газопроводы, методы оценки запасов, конъюнктура.

ANNOTATION

Sheludchenko Vladimir Ilyich - Marketing Research of the Natural Gas World Market and the Main Ways of Improving Gas supply of Ukraine.

It is thesis for the competition for an academic economic science candidat degree in spesialiti 08.06.03 - marceting. Ucrainian State Research institvtte of Marketing and Foreign Economic Information, Kiev, 1995.

The natural Gas World Marcet, methodical aspects of research, analisis, business forecasting of natural gas marcets, principles and methods of the natural gas goods resources economic estimation, parameters and tendencies of wold gas-extracting system growth are the subject of the thesis. As a result the strategy of the Ukrainian foreign economic policy in the sphere of longe-range direction of power supply development is formed and scientifically substantiated, methodical approach to the natural das regional market conjuncture is propoused on the basis of export marketing theory, metodical approaches to economic estimation of the gas resources are suggested. The prevalent tendencies of the natural gas regional markets formation are defined. Market forecast of natural and liquefied gas is worked out.

Key words: marketing, market of gas, gas supply system output, storing, transit, gas-mains, techniques for asselment of supplier, state of market.

Підписано до друку 19 квітня 1995 р.
Обл. вид. арк. 1. Тираж - 100. Замовлення N 40
Ротапринтна дільниця УДНДІМЗЕІ, квітень 1995.

1832.194
AB 32.194